

TOPLUMLARIN SONU

Alain Touraine 3 Ağustos 1925'te, Hermanville-sur-Mer'de doğdu. 1950-1958 arası CNRS'te (*Centre national de la recherche scientifique*) araştırma görevlisi olarak çalıştı. 1960'tan bu yana çalıştığı *Ecole des hautes études en sciences sociales*'de CADIS (*Centre d'analyse et d'interventions sociologiques*) müdürü olarak görev yaptı. 1968-1969 yıllarında Paris-Nanterre Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde profesörlük de yapmış olan Touraine, son dönem Fransız toplumbiliminin en önde gelen isimlerindendir. Aynı adı taşıyan yapıtıyla (*Sociologie de l'action*, 1965) eylem toplumbiliminin öncülüğünü yapmış, özellikle de 80'li yıllarda, EHESS'teki çalışmaları doğrultusunda, toplumsal hareketler-toplumsal aktörler üzerine geliştirdiği yaklaşımlarla dikkati çekmiştir.

Fransa'da olağanüstü bir ilgiyle karşılanan *Critique de la Modernité* (*Modernliğin Eleştirisi*), yazarın dilimize çevrilen ilk kitabıdır (YKY, 1994).

Başlıca yapıtları: *L'Evolution du travail ouvrier aux usines Renault* (1955), *Sociologie de l'action* (1965), *la Conscience ouvrière* (1966), *le Mouvement de mai ou le Communisme utopique* (1968), *la Société post-industrielle* (1969) *Université et Société aux Etats-Unis* (1972), *Production de la société. Vie et Mort du Chili populaire* (1973), *la Société invisible* (1976), *les Sociétés dépendantes* (1976), *Un désir d'histoire* (1977), *la Voix et le regard* (1978), *Lutte étudiante* (1978), *Mort d'une gauche* (1979), *l'Après socialisme* (1980), *La prophétie antinucléaire* (1980), *Le pays contre l'État* (1981), *Solidarité* (1982), *le Mouvement ouvrier* (Kolektif, 1984), *le Retour de l'acteur* (1984), *La parole et le sang* (1988), *Lettre à Lionel, Michel, Jacques, Martine, Bernard, Dominique... et vous* (1995), *Le grand refus. Reflexions sur la grève de décembre 1995* (1996), *Pourrons-nous vivre ensemble?* (1997), *Après la crise ve La fin des sociétés* (2013).

Olcay Kunal 1972'de İstanbul'da doğdu. Özel St. Michel Fransız Lisesi ve İstanbul Üniversitesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Başlıca çevirileri: *Derilerinizi Yüzeceğim* - Boris Vian (Mitos Yay., Eylül 1992), *Ve Bütün Çirkinler Öldürülecek* - Boris Vian (Mitos Yay., Ocak 1993), *Kızlar Farkına Varmıyor* - Boris Vian (Mitos Yay., Mayıs 1993), *Opera'daki Hayalet* - Gaston Leroux (Mitos Yay., Mart 1997), *Demokrasi Nedir?* - Alain Touraine (YKY, 1997), *Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz?* - Alain Touraine (YKY, 2000), *Su ve Düşler* - Gaston Bachelard (YKY, 2006).

*Alain Touraine'nin
YKY'deki kitapları:*

- Modernliğin Eleştirisi (1994)*
Demokrasi Nedir? (1997)
*Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla
Birlikte Yaşayabilecek miyiz? (2000)*
*Bugünün Dünyasını Anlamak İçin
Yeni Bir Paradigma (2007)*
Krizden Sonra (2016)
Toplumların Sonu (2017)

ALAIN TOURAINE

Toplumların Sonu

Çeviren
Olçay Kunal

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 5006
Cogito - 230

Toplumların Sonu / Alain Touraine
Özgün adı: *La fin des sociétés*
Çeviren: **Olca Yunal**

Kitap editörü: **Korkut Erdur**
Düzeltili: **Korkut Tankuter**

Kitap tasarımı: **Mehmet Ulusel**
Grafik uygulama: **Akgül Yıldız**

Baskı: Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş.
Dudullu Organize San. Bölgesi 1. Cad. No: 16 Ümraniye-İstanbul
Tel: 444 44 03 • Fax: (0216) 365 99 07-08 • www.bilnet.net.tr
Sertifika No: 31345

Çevriye temel alınan baskı: Éditions du Seuil, Paris, 2013
1. baskı: İstanbul, Aralık 2017
ISBN 978-975-08-4155-2

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2014
Sertifika No: 12334
© Éditions du Seuil, 2013

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0212) 252 47 00 Faks: (0212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

*Adriana'ya
Ve Simonetta'ya
Benden bu kitabın yazarını yarattı onlar.*

İÇİNDEKİLER

Teşekkürler • 9

Giriş • 11

BİRİNCİ KISIM

Toplumsal Dünyanın Sonu

1. Bölüm

Sistemler ile Aktörler Arasındaki Kopuş • 29

2. Bölüm

Toplumsal Olmayan Aktörler • 71

3. Bölüm

Şimdi Düşüncesi • 102

İKİNCİ KISIM

Öznenen Aktörlere

İkinci Kısma Genel Giriş • 131

1. Bölüm

Toplum-sonrası Çağ • 144

2. Bölüm

Özne Bilinci • 161

3. Bölüm

Öznenin Eylemi • 177

4. Bölüm

İnsan Özne Bir Kadın mı? • 211

5. Bölüm

Ötekiler, Öteki • 227

6. Bölüm

Öznelleşme ve Öznelleşmeme • 245

7. Bölüm
Öznenen Uygulamalara • 266

8. Bölüm
Öznenen Ahlak Bilincine • 291

ÜÇÜNCÜ KISIM

Modernlik ve Modernleşmeler

1. Bölüm
Belli Bir Modernlik ve Belli Modernleşmeler • 315

2. Bölüm
Batı Hegemonyasının Çöküşü • 342

3. Bölüm
Modernleştiriciler Modernliği Yıkıtığında • 363

4. Bölüm
Eşit ve Farklı • 377

5. Bölüm
Özne ve Dinler • 394

6. Bölüm
Toplumsal Aktörler Hâlâ Var Olabilir mi? • 413

Sonuçlar
Çözümlemeden Eyleme • 432

Teşekkürler

2010 ile 2013 yılları arasında bu kitabın birbirini izleyen çeşitli versiyonları hazırlandı. Bunların aynı zamanda hem Fransa'da hem de İtalya'da hazırlanan ilk nüshalarını –kendisini bu çalışmanın tamamlanmasından önce kaybettiğimiz– değerli Simonetta Tabboni okudu; versiyonların hepsinde EHESS'in İnceleme Müdürü ve İnsan Bilimleri Evi Derneği'nin Yöneticisi Michel Wieviorka'nın, EHESS'in İnceleme Müdürü Philippe Bataille'in, CNRS'te değerli Araştırma Müdürü Yvon Le Bot'nun gözlemlerinden, Éditions du Seuil'ün Başkanı Olivier Bétourné'nin yüreklendirmelerinden ve aynı yayınevinden Bruno Auerbach'ın önerilerinden yararlanıldı.

Metinlerin hazırlanması CADIS'in ve Müdürü Philippe Bataille'in, Christelle Ceci'nin ve Camille Hemour'un etkili yardımları sayesinde mümkün oldu.

Beni davet ettikleri bir seminer düzenleyen ve 2012 sonbaharında CADIS bünyesinde verdiğim özel seminerin kitlesini oluşturan doktora ve doktora sonrası CADIS öğrencilerine müteşekkirim. Latinlik Akademisi'nin etkin organizatörü Candido Mendes de Almeida'ya, İtalya'da, İspanya'da, Türkiye'de, Şili'de, Moneda konferansları bünyesinde Polonya'da, Brezilya'da, Kolombiya'da, Paraguay'da bu kitabın başlıca temalarını sunma ve kendileriyle tartışma olanağı veren herkese ayrıca teşekkür ederim.

Bu çalışma, cesareti ve yüksek kavrayıcılığıyla demokrasinin geri dönüşü için yürütülen toplumsal ve siyasal mücadelelere yeniden yaşam ve alan kazandırmış herkes düşünülerek tasarlandı. Bu düşünme pratiğim özgürleşme hareketlerinde onlara yardım edebilirse mutlu olurum.

Giriş

TOPLUMSAL OLANIN VE TOPLUMLARIN ÇÖKÜŞÜ

Düşünüşümün başlangıç noktası olarak mali kapitalizm ile sanayi ekonomisi arasındaki kopuşu seçiyorum, çünkü bu kopuş 2008'de patlak veren mali krizin doğrudan nedeni olduğu gibi aynı zamanda daha önce 1929 dünya krizinin kökeninde yer almış ve o dönemin ekonomistleri, özellikle de Weimar Cumhuriyeti'nde Almanya solunda sık sık “emperyalizm” adını verdikleri bu olguyu geliştirmiştir. Başta 2001 Ekonomi Nobel Ödülü sahibi Joseph Stiglitz olmak üzere çok sayıda yazarın bu kriz üzerine yaptığı ekonomik çözümlemeleri değiştirme iddiasında değilim.

Baştan beri bu krizi toplumbilimsel olarak yeniden tanımlamak istedim. Çünkü *toplumsal* kurumlar kaynakları, özellikle de mali kaynakları keyiflerince kültürel yönelimlerine uygun olarak kullanır, kaynaklar ile bunların kurumsal, kültürel ve siyasal kontrolü arasındaki kopuş toplumsal kurumların yıkılmasına ve kaynaklar ile kültürel değerlerin birbirinden ayrılmasına yol açar. Pek çok toplumbilimci gibi ben de uzun zaman önce, söz gelimi demokrasi olsun, kent, okul, aile ya da toplumsal kontrol sistemleri olsun, toplumsal kurumların içeriğini yitirdiğini fark ettim. Hatta bu durumu kendi bütünlüğü içinde *toplumsal olanın sonunun* ya da daha somut ifadelerle *toplumların sonunun* ortaya çıkışı olarak çözümledim. Bu saptamalardan yola çıkarak, artık göz ardı edilemeyecek şu soruya bir yanıt aradım: *Gitgide acımasızlaşan mali ekonomi yeniden denetlenebilir ve yeniden kurulabilir mi?*

Karşı karşıya olduğumuz bu soru'nun iki tür yanıtı vardır. İlki, toplumsal ve ahlaki normların zayıfladığı ya da yok olduğu saptamasından yola çıkarak, bizlerin kuşkusuz, çıkarımızın arayışı gibi toplumsal olmaktan ziyade ekonomik olan yönelimlerle ya da bir kategoriye, bir gruba ya da kültürel ya da siyasi bir örgüte ait olma anlayışı gibi toplumsal olan ama kurumsal olmayan yönelimlerle

yönlendirildiğimiz sonucuna varır. Bu da duruma yönelik daha parçalı –hatta bütünüyle bireyci– bir bakışa yol açar. Bu yanıt türü seçilmesi en kolay olanıdır, dolayısıyla da en sık seçilenidir.

Benim de kişisel tercihim olan ikincisine gelince, tersine, kurumsallaşmış toplumsal normların yerini alanın kültürel değerler olduğunu göstermeye dayanır bu yanıt. Bu değerler büyük sıklıkla kazanç ve erk mantığıyla doğrudan (ve güçlü bir biçimde) karşıtlık içindedir. Bu değerler ya da ilkeler toplumsal değildir; kurumların, hatta yasaların üstündedir. Bunları ahlaki diye nitelendirmek mümkündür, ancak uygarlığımızda bu sözcük toplumsal normlarla, özellikle de hukuk kurallarıyla yüküldür. İşte bu nedenle, kökenlerinin toplumsal örgütlenmenin dışında olduğunu, içeriklerinin evrensel olduğunu, bu yüzden de kendilerini kurumlara dayattıklarını vurgulamak için bunlara *etik* demeyi yeğliyorum. Bu kitap boyunca pek çok kez şu ilkeyi dile getireceğim: *Haklar yasaların üstündedir*. Bu, doğal (tabii) hukukun Hıristiyan geleneğinde olduğu kadar Aydınlanma Ruhu'nda da alabildiğine güçlü bir biçimde ortaya konmuştur.

ÇATIŞMALARIN YENİDEN KURULMASI

Yukarıda değindiğim iki yanıtı denk düşen iki toplumsal örgütlenme anlayışı arasındaki çatışma her yerde gözlenir. Bir yanda, klasik toplumbilimin işlevselciliğinden ortaya çıkmış, her şeyden önce kamu yararı kabul edilebilen, rasyonalist ve neredeyse ekonomik bir davranışlar anlayışı. Öte yanda da çıkarların ve erkin mantığına karşı etik bir direnişsel yaklaşım. Çok sayıda kişi, haklı olarak, bunun politikanın “ahlakileştirilme” girişimi olarak anlaşılmasından kaygılanır. Hatta birkaç yazar, etkisiz olduğu kadar iddialı da buldukları “insan hakçılık” (“droits-de-l’hommeisme”) dedikleri doktrinle dalga geçmek ve onu eleştirmek konusunda uzmanlaşmıştır.

Ama *Realpolitik*'in tüm biçimlerine bağlanmaya boş bakan bu sözüm ona “realistlere”, onca kolay bir biçimde kurtulduklarını sandıkları şeyin gerçekte demokrasinin kendisi olduğunu, evrenselciliğin özel, özellikle de kültürel ve toplumsal kategorilerin talep

ettiği tüm hakların temelini oluşturduğunu göstermek yeterince basittir. Kahire'deki Tahrir Meydanı ya da Pekin'deki Tiananmen Meydanı göstericileriyle, Madrid'deki Puerta del Sol'un *indignadas* (öfkeli) militanlarıyla, 2011'deki Şilili öğrencilerle, Amerikalı Occupy Wall Street göstericileriyle, Rusya'da Putin'in tekrar seçilmesine karşı çıkmış kalabalıkla ya da Suriye'de Beşşar Esad'a karşı mücadele edenlerle alay etmek de bir demokrasi muhalifi olarak değerlendirilmeye varabilecek denli büyük riskler almaktır. Demokratlar yalnızca birer kurban değildir; aynı zamanda birer direnişçi, başkaldıran ve mücadelecidir. Yaşamlarının faal döneminde, insan hakları fikrine –bu fikir olmadan demokrasi kurucu ilkesinden yoksun kalır– karşı olan saldırıların en sert şekilde bertaraf edilmesi için yeterince cesaret ve zaferle donanmışlardır.

Karşıt iki kuram ve iki siyasi ve ekonomik uygulama türü arasındaki söz konusu çatışma mutlak değildir. Öyle olsa iç savaşa, devrime ya da karşı-devrime yol açar. Dünyanın çeşitli bölgelerinde, özellikle de Avrupa'da geçmişte olan da budur zaten, ama mali, sınai ve bilimsel alanlarda olduğu gibi iletişim ağlarında, medyada ve kitle iletişiminde de büyük ölçüde küreselleşmenin damgasını vurduğu günümüz dünyasında böyle değildir.

Yukarıda değindiğim iki yanıtın ortak yanı, her ikisinin de sistemden ziyade *aktör* üzerinde duran, hatta daha da somut olarak aktörleri toplumsal yönleriyle olduğundan ziyade kişisel, yani *bireysel* yönleriyle öne çıkaran bir yaklaşımdan kaynaklanmış olmasıdır. Bu, çıkar ve araçsal rasyonalite arayışının egemenliği altındaki aktörler için olduğu kadar her şeyden önce erklerin karşısına hakları çıkaran aktörler için de doğrudur.

KİMLİĞE KARŞI ÖZNE

Toplumun yıkılışı, aile, şirket, siyasal yaşam gibi çeşitli toplumsal kurumlarda üstlenilen rollerle tanımlanan toplumsal ben'in yıkılışını da beraberinde getirir. Bununla birlikte, bu ben'in yerine bazen bireysel arzular bazen de etik ilkeler gelmez yalnızca. *Kimlik* saplantısı da rol oynar. Yıkılan ya da zayıflayan toplumun yerini çoğunlukla aynı zamanda hem savunmacı hem de saldırgan bir geri

dönüş alır. Ulusların kendilerini tehdit altında hissettiği ve hemen her yerde yabancıların girişini kısıtlamaya, ne kadar önemsiz olursa olsun bir hata yapanları dışarı atmaya çabalayan yabancı düşmanı ve ırkçı fikir hareketlerinin (ve hatta politikaların) çıktığı bugünün dünyasında çok belirgin bir deneyimdir bu ve hukuki suiistimalin yerleşmesine yol açar, böylelikle de çekilen sıkıntı ikiye katlanır.

Avrupa'da yoğun, Amerika Birleşik Devletleri'nde ise daha düşük düzeyde etkisini gösteren ciddi ekonomik kaygı ötekine karşı duyulan korku ve nefreti körükler; öteki artık yaptığı üzerinden değil, olduğu varsayılan şey üzerinden, ahlaki ve biyolojik bakımdan yorumlanan “doğası” üzerinden yargılanır, söz gelimi Romanlar örneğinde olduğu gibi. Özellikle Michel Wieviorka sayesinde bu “karşıt toplumsal hareketlerin” doğasını ve sonu katliamlara ve linçlere kadar varabilecek etkilerini iyi biliyoruz.

Cenneti betimlemek cehennemi betimlemekten, aynı şekilde iyiyi betimlemek de kötüyü betimlemekten daha zordur her zaman; oysa toplumsal kurumların zayıflamasından sonra paranın ve erkin mutlak gücüyle savaşıp onu geriletebilecek tek şeyin hangi hak ve gereklikler bütününden oluştuğunu iyi anlamak temel bir görevdir bizim için.

Ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar, üstünlüklerini ve erklerini meşrulaştırmak için yalnızca özel nedenler ileri sürebilen muhaliflerinin karşısına evrenselci ilkeleri koyma hedefindeki herhangi bir birey ya da grubun ileri sürebileceği bu haklar varlığını “özne” olarak adlandırdım. Bu kavramı aynı zamanda hem Marksistlerden, hem yapısalcılardan hem de *homo æconomicus*'un tüm müritlerinden gelen en şiddetli saldırıların nesnesi olduğunu bilerek seçtim; aslında kavrama bu denli saldırılması bir yandan da zamanımızda ne kadar çok sayıda düşmanın –üstelik böylesine öfkeli biçimde– olduğunu gösterir, bu yüzden de kavramın Alman idealizminin son kalıntılarıyla yok olup gideceğini sanabilirdik. Bu büyük fikir hareketini anmamın nedeni, Hegel'den Kant'a ve yeniden tanımlanmış olsa da temel esinini sapasağlam muhafaza eden Aydınlanma'nın evrenselciliğine bir geri dönüşün, tersine, zamanımıza damgasını vurmuş olmasıdır. Bizde mevcut bulunan özne bize birer yaratıcı olma becerisi ve hakkı verir, yani doğayı ve kendimizi yaratma ve dönüştürme becerimizi güçlendirmemizi, savunmamızı sağlar.

Söz konusu beceri bilindiğinde herkesçe istenir – ama ancak güçlü bir tarihselliğe, yani güçlü bir kendini yaratma ve kendini dönüştürme becerisine sahip toplumlarda bilinir. Bu totolojik ifade özneyi iyi tanımlar aslında, öznenin eylemi her zaman kendine yönelik bir düşünme pratiğidir; yaratılmış yapıtların anlamını yaratıcılarının bakış açısından anlar, ama aynı zamanda da bir durumu değiştirir, insanların eyleminin meyvesidir. Anthony Giddens ve Londra Ekonomi Okulu'nda (London School of Economics) oluşturduğu grup, öznenin bu düşünümelliğini (refleksivite) iyi çözümlenmiştir.

Öznenin eylemi birbirini tamamlayan iki temel işlemlerle gösterir kendini.

Bunlardan ilki az önce belirttiğim ve “bilinçlenme” gibi ifadelerle tanımladığımız işlemdir. Bir bireyi ya da bir grubu aidiyetlerinden ve kimliklerinden koparan, ayıran her şey öznenin bu bireye ya da bu gruba giriş yolunu genişletir, dolayısıyla da bireyin ya da grubun bir aktör olma, yani yaratıcı olarak sorumluluğunu ve özgürlüğünü güçlendirme becerisini artırır.

İkincisi, yapıtlarımızın giderek daha geniş bir biçimde bir yaratımın ürünleri olarak yeniden yorumlanmasıdır. Evrenselciliğe çağrı önce kavgacı bir biçime büründü; aklı duygulara, aidiyetlere ve dinlere karşı, insan hakları fikrini de statüler, zorunluluklar ve özel hakların –özel haklar, *aktarılmış* statülerin *edinilmiş* statülerden daha önemli ve daha güçlü olduğu toplumları işaret eder– birikimine karşı korumak gerekiyordu. Ama yaratıcı güç, yani ilk olarak bilginin gücü arttıkça aklın savunusu da işin içine giderek daha çok akılla yorumlanan ama akılcı olmayan öğenin katılmasıyla karmaşıklaştı. Öncelikle bize aklın karşıtı gibi görünen şeye giren şu aklın fetihlerinin sembol haline gelmiş figürü olarak Freud'u anarız sık sık. Öyle ki, öznenin bizdeki mevcudiyetinin en yüksek düzeyi olan *öznelleşmemiz* diye adlandırdığımız şey, akıl ve haklar aracılığıyla kişiliğimizin ve toplumsal yaşamımızın en karmaşık yanlarını aydınlatan şeydir.

Kibire bulanmış, kendi ahlaki ya da düşünsel doktrinini egemenliği altındaki kültürlerle dayatma iddiasındaki bir rasyonalizmden kopalı çok oldu. Ama zamanımızın çözümlenmesinin merkezine, paranın keyfi ve yıkıcı erkini de mutlak siyasal erki de

yenmemizi sağlayacak yaratma becerimizi koyma gerekliliğine karşı hâlâ –hatta daha da çok– duyarlıyım. Yaratma ruhunu bırakmaya, rıza gösterilen çöküşe karşı tüm gücümle direniyorum, çünkü teslim olursak en kötü acılara, durdurulması gitgide zorlaşan sonsuz düşüşün acılarına maruz kalırız.

Egemen olduğumuz ve istila ettiğimiz kıtalar son hızla büyüyor diye düşüşümüzü kabul etmemiz (hatta istememiz) mi gerek, sanki –hem onlar açısından hem de bizim açımızdan– daha olumlu pişmanlıkları hak eden bir suçluluğu hafifletmeye çalışıyormuşçasına?

Fetihçi ve sömürgeci bir rasyonalizm ile doğaya dönüş arasında bir seçim yapmamız gerekmiyor. İnsan haklarının ve aklın evrenselciliği ile tarihlerin, kültürlerin ve çevremizin, hatta düzen-sizliğimizin ve aşırılıklarımızın tehdidi altındaki gezegenimizin gereklerinin çeşitliliğini gitgide daha sıkı bir biçimde birbirine bağlamalıyız. Neden dengeyi ya da hareketi, evrensel olanı ya da çeşitliliği seçecekmişiz ki? Gerçekten istersek eşit ve farklı olarak, başkalarına saygılı bir biçimde hep birlikte yaşayabiliriz.

Belki de başkalarından daha güçlü bir biçimde hissettiğim şey, olası düşüşün ağır sıkıntısıdır. Belki de ergenliğimde, on dört yaşındayken, ülkemin yenilgisini yaşadığım, Fransa'nın merkezinde bir köyde Pétain'in şartlı teslim olma duyurusunu duyduğum ve çevremde hâlâ bir yarasa kanadı gibi tehditkâr biçimde varlığını sessizce gösteren utanç ile korkakça rahatlama karışımı belli belirsiz bu hissi algıladığım için. Bahar rüzgârının, bizi Kurtuluş'a doğru yöneltecek esintinin gelişini o kadar çok isterdim ki...

Hükümetlerin güçsüzlüğü ve toplumsal aktörlerin olmayışı karşısında umudun cesareti, eylem istenci, yaratma, yenileşme, modernleşme çabası için –ki yalnızca bunlar kurtarabilir bizi ce-henneme doğru sürükleyecek bir kayıptan– güç bulmamızı sağlayacak şey, kendi kendimize dönmek değil midir? Çok sayıda büyük uygarlık birbirine rakip krallıklara bölündüğünde toprak altında kaldı, başka fatihler tarafından yakılıp yıkıldı. Başarısızlığa ya da düşüşe mahkûm değiliz elbette, ancak karşı karşıya olduğumuz tehlikelere açıkça bakmayanlar oyunlar ve gazetelerin üçüncü sayfasını dolduran haberlerle uyutur bizi –ve çevremizde olduğu kadar içimizde de olan düşmanlarımıza daha çok cesaret verir.

Başvurmamız gereken şey silahlar değildir, yasa ya da Devrim hiç değildir; kendi kendimizin bilincine varmak, en tehlikeli düşmanımızın bilinçsizliğimiz, günah keçisi arayışımız, fazlasıyla zayıf yaşama istencimiz ve eşitlik ile özgürlükler için yeterince tutkulu olmayışımız olduğunu anlamaktır. Gençliğe tapınışa da yaşlılığa, hatta edindiği deneyime övgüye de aynı şekilde kuşkuyla yaklaşıyorum. Kendimizi filanca kategoriye ya da tanrıdan gelen falanca adama ya da sözüm ona öyle olan bir şeye bırakmak hiçbir işimize yaramaz. Her birimizin içinde bulunan özneye –bizi birer aktöre, geleceğimizin ve kendi kendimizin yaratıcısına dönüştürebilecek tek şey olan özneye– bırakmak gerek sözü, bize konuşsun ve tasarılarımızın kurtuluşu için bizi yüreklendirsin diye.

İSTEME İSTENCI

Düşünme ve yaşama biçimi değişikliğine gitmek hükümet ya da dilbilgisi kurallarını değiştirmekten daha zordur. Kendimizi bir tanrının yaratıkları olarak değil de onun yaratıcısı olarak görebilecek kadar güçlendiğimizden bu yana kendi kendimizi silip yok etmemiz (hatta özgür irade fikrinden vazgeçmemiz) ve kendimizi yapıtlarımızla, makinelerimizle, siyasal kararlarımızla –özellikle de bilgilerimizle– özdeşleştirmemiz gerektiği fikrine kapıldık. Çoğu zaman gücümüzün, boyun eğmemiz gereken belirlenimcilikten geldiğine inanmaya hazırдық, çünkü dili aklın diliydi, inançların ya da özel tutkuların dili değil. Eski tarih kitaplarımızın modern dünya dedikleri şeyin –Fransız Devrimiyle doğan şey demişti Fransızlar, Reform demişti Almanlar, Rönesans demişti İtalyanlar, sanayi devrimi ve Britanya İmparatorluğuyla demişti İngilizler, kendi bağımsızlıkları diye düzeltmişti Amerikalılar ve Meiji döneminin başlamasıyla doğan şey diye ısrar etmişti Japonlar– meydana çıkmasından bir ya da iki yüzyıl sonra, bizi bütünüyle yapıtlarımızla özdeşleştirmiş bu dünyada bugün toplum-sonrası (*post-sociale*) ve tarihsellik-sonrası olarak adlandırdığım durumumuzu nasıl tanımlayabiliriz?

Fethin heyecanını tükettikten sonra kendimizi yerel âdetlerle sınırlamakla hiç mi hiç haklı değiliz; tersine, tamamen karşıt bir

yola girerek kendimizi kendi kendimizin, haklarımızın ve kavrama, konuşma, yapma ve çizme becerimizin bilinciyle yüklenmeye bırakmalıyız. Şu son söylediğim çizme becerisini seçmek istiyorum, çünkü aslında bir ressam seçti onu: Valerio Adami; tam olarak gerekliliğini ve yaratıcı gücünü açıklamak için kendini bir felsefeciyile bağdaştırdı: Jacques Derrida. Düşüncenin ve çizimin yolunun her zaman daha yeni dünyaların yaratılmasının yolu olduğuna sıkı bir biçimde ikna olsak yeter belki de XIX. yüzyıl İtalyanlarının “Risorgimento”sundan (“Diriliş”, İtalya’nın birleşmesi) daha iyisini başarma istenci ve cesareti bulmak için. Yalnızca istenç kurtuluşumuzun araçlarını biçimlendirmemizi sağlayabilir; zaten bu araçlardan en güçlüsü de özgür olma, yaratıcı olma ve ötekilerin haklarına kendimizinkiler kadar saygı duyma istencidir.

Dünyayı, bize sefaleti ve savaşı getiren 1929 yılındaki kriz kadar şiddetli bir biçimde vurma tehdidi gösteren 2008’deki mali kriz üzerine düşünüşüme, kendi ekonomik işlevlerine ihanet eden mali kapitalizmin etkusunun ekonomik ve toplumsal sonuçlarındansa daha çok aktörlerin sessizliği, hatta yokluğu kılavuzluk etti. O son krizden bu yana uçurumun kıyısına daha çok yaklaştık, nihayet belki de bizi Brüksel’den ya da Frankfurt’tan yönetenlerin harekete geçmek gerekliliğini anlayacakları kadar yaklaştık. O zamandan sonra defalarca durumumuz daha da kötüleşti, harekete geçme istencimiz ise arttı. Ancak istençle, bilgiyle ve gelecek kuşağa yaşama sevincini yeniden kendi kendisinin yaratıcısı olma bilincinde bulacak, hareket halindeki bir dünya aktarma arzusuyla canlanmış bir kıta henüz gün yüzünü görmedi.

BİR VE ÇOK DÜNYA

Bugün dünya için en acil olanı Avrupalıların kendi yeniden doğuşlarını örgütleyebileceklerini göstermeleridir. Ancak yeniden kurmaları gereken Avrupa artık dünyaya egemen olmayacaktır. Başka kıtalarda dev ülkeler dev ekonomilere dönüşüyor. Daha yeni başlayan bu yüzyıl boyunca kendilerini tarihlerinin aktörleri yapacaklarını ve bunu demokraside gerçekleştireceklerini, yani evrensel olanın, herkesin haklarının, eşitliğin ve herkes için eşitlikle uyum-

lu, tanınan farklılıkların dünyasına gireceklerini ummalıyız, tıpkı Avrupa dışında zaten olduğu gibi – Amerika Birleşik Devletleri’nde, Kanada’da, Hindistan’da, Brezilya’da ya da Avustralya’da.

Bizim ihtiyacımız olan birleşmiş bir dünya değil, tüm dünyanın küresel bir düşüncesi, sorunların kavranmasında olabildiğince ileri, bu sorunların aslında bir olduğunu anlamadıkça bize hiçbir şey öğretemeyecek olan kıyaslamacılığın ötesine giden bir düşünce. Bir tek kitabın sınırları dahilinde düşüncenin ve dünyadaki deneyimin dönüşümlerinden başka bir şeyi ele alamam elbette; ama başkalarının fazla gecikmeden, dünyanın birliğini ve çeşitliliğini en iyi şekilde açıklayacak bir ikinci kitapla ve toplumsal olanın sonu ile kişiliğin dönüşümleri arasındaki ilişkileri inceleyecek bir üçüncü kitapla bunu tamamlamasını diliyorum.

İkinci alanda Amartya Sen ve onun yaşam düzeyinin değerlendirilmesine –dolayısıyla da halkların toplumsal durumunun sadece dolar cinsinden kişi başı gelir kriteriyle değerlendirilmesine– yönelik eleştirisiyle çok önemli bir ilk adım atıldı. Ayrıca Amartya Sen eğitime, sağlığa, adalete gerçek anlamda erişim dikkate alındığında elde edilen sonuçların çok farklı olduğunu göstererek “yapabilirlikler” (muktedirlikler) kavramını da getirmiştir, aynı kavram Martha Nussbaum ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) tarafından da kullanılmış ve BMKP için Latin Amerika’da çok sayıda ulusal rapor yazan Bolivyalı toplumbilimci Fernando Calderón tarafından çok iyi örneklenmiştir.

Yoksulluk ya da sefalet içindekilerin, ailesizlerin ve yardıma muhtaçların, ayrımcılığa maruz kalanların –bugün yakın zamana kadar üçüncü dünya diye adlandırdığımız ülkelerde olduğu sıklıkta Avrupa ülkelerinde de gözlemlediğimiz (zaten bu çözümleme tarzını kategorilerle ya da en yoksul ülkelerle sınırlı tutmamak gerekir)– sıklıkla yoksun oldukları eylem becerisinin nedenlerini araştırarak üçüncü alanda da etkin biçimde ileri gitmemizi istiyorum. Zengin ülkelerde sorun daha çok benlik saygısı ifadeleriyle ele alınır, bense bu kavramı reddederim, çünkü egemenlik ve bağımlılık ilişkilerini görüş alanımızdan uzaklaştırır, oysa ki kötü koşullarda olan bir gencin ortaklaşa bir değişim girişimine katılması kurulu düzenle bütünleşmeye yönelik bir programa katılmasından daha kolaydır genelde.

Ama her şeyden önce durumları ve aktörleri betimleme biçimimizi değiştirmeliyiz. Küreselleşme yalnızca mali imparatorluklar kurmak değildir: Aynı iletişim teknikleri ve aynı sosyal ağlar dünyanın her yerine yayılmış durumda, Finlandiya hariç Avrupa ülkeleri Korelilerin, Japonların ve Çinlilerin bazı okul testlerinde (PISA gibi) onlardan daha iyi sonuçlar elde ettiğini gördü. Bu sadece Asya ile Batı arasındaki başarı düzeylerinin tersine dönüşünün saptanması olarak yorumlanmamalı, ikisi arasında herkesin aynı teknik dünyaya katılımı ile yalnızca çok farklı geçmişlerden gelen toplumsal durumlar arasındaki değil, özellikle gençler ile daha az gençlerin geleceklere olan bağları arasındaki farkların nasıl eklemlendiğini anlamanın aciliyetini gösteren bir işaret gibi görülmeli. Hepimiz en az üretim tarzları ya da yaşam biçimleriyle olduğu kadar kurumlarla, eğitim türleriyle, ideolojilerle ve toplumsal hareketlilik yollarıyla biçimlendik. Ama üzerimizde etkisi olan bu etkenler, filanca ekonomi durumuyla ya da falanca kentleşme türüyle belirlenmiş gibi düşünüldükleri zamana kıyasla daha iyi anlaşılabilirler – karar ya da karar verme yasağı bakış açısıyla ele alındıklarında.

Çok az ifade kitle toplumu ifadesi kadar tehlikelidir. Batı’da ve Japonya’da XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren zaten başlamış olan sanayi üretiminden sonra iletişimin ve tüketimin kitleselleştiği günümüz toplumlarını nitelediğini ileri sürer. Kitle toplumu bireylere olası en az seçeneği bırakan, yönetici seçkinler sınıfının tanımladığı bir geçmişi, bir şimdiyi ve bir geleceği tüm nüfusa, yakın zamanlardaki askeri diktatörlüğün Brezilyalılara *ama-o o deixa-o* (“ya sev ya terk et”) diye emrettiği gibi dayatan toplumdur. Bu sözde gerçeğin tersine, bence, bizim için acil olan şey mevcut harekete geçme fırsatlarını sınırlı da olsa bulup ortaya çıkartmaktır.

Azami düzeyde gerçek harekete geçme becerisini ancak varlığına inanırsak ve özellikle de başka birçoklarının zorunlu boyun eğiştikten başka bir şey görmedikleri yerde olası eylemi hayal etme arzumuz varsa keşfedebiliriz. Hiçbir zaman bir ideolojiye ya da ders verici bir söyleme indirgenmemesi gereken, ancak çalışma yöntemi gibi bütün birey ve kategori türlerinin bilinmesi için uygulanması gereken bir tutum. *Özneyi her bireyde aramak gerekir, çünkü evrensel özgürlük ve eşitlik gerekliliği kadar mevcuttur zaten her bireyde.*

Günümüz dünyası, her zaman ortaklaşa araçların varlığını ön-gören eylem becerisinin eskisine göre, yani dünyanın tamamının ya da neredeyse tamamının henüz aileden devlete tüm erklerin pençeleriyle hareketsiz kılındığı zamanlara göre daha büyük olduğuna tanıklık eder, çünkü her tür kurtuluş, kendini bilme, ötekileri bilme, herkesin haklarını bilme, gezegenin bir ucundan ötekine neredeyse anlık olarak yankılanan mesajları bilme eylem ve arzuyla bilenmiştir.

Bu özgürleştirici güçlerin varlığını uzun zamandır bilenlerin ötekilere ders vermesi söz konusu olamaz. Tersine, en ağır bağımlılıkların karşısına herkesin hakkı, herkesin özgürlüğü ve eşitliği anlayışının bağımsızlaştırıcı gücünü getirmeyi öğrendikleri benzer mücadelelere girenlerle dayanışma içinde hissetmelidirler kendilerini.

BU KİTABIN VARLIK NEDENİ

Bir çağ kapanıyor ve yaklaşan son, en eski tarihlerde sanayileşmiş ülkelerin halkları için tehditkâr. Kaos, şiddet ve umutsuzluk tehdit ediyor onları. Ama yeni kültürel yönelimler, yeni bir etik –en az ötekiler kadar iyilerinin– bulunmasına ve başka tarihsel durumlara göre daha doğrudan ve daha saydam bir özne bilincini taşıyan yeni bir aktör türü yaratılmasına yol açabilir aynı zamanda.

Burada ne çok uzakta kalmış bir geçmişten söz ediyorum ne de henüz belirsiz bir gelecekten. Bir tarihçi olarak şimdiden ve bir toplumbilimci olarak toplumsal durumlara ilişkin çok derin bir değişiklikten söz ediyorum.

Yaşadığımız başlıca iki dönüşüm böylece özetlenebilir. Öncelikle daha önce dile getirdiğim dönüşüme bakalım: Mali kapitalizmin büyük bir bölümünün ekonomi etkinliğinin yeni biçimlerinden kopuşu – kimilerince işsiz sermaye ve sermayesiz iş durumu olarak tanımlanan durum. Bu kopuş toplumsal kurumları yıkar ve spekülatif finansa karşı bizi birtakım kültürel, etik değerleri seferber etmeye zorlar. Söz konusu değerlerin en önemlisi *özne* dediğim ve siyasal, toplumsal ve kültürel hakların savunusunu birleştirip ötesine geçen değerdir. Özne, birey ya da grup kendisine başvurduğunda özgür ve yaratıcı birer *aktör* olarak davranmalarını sağlar.

İkinci dönüşüm de benzer önemde. Kendi tarihini modernliğin tarihiyle özdeşleştiren bir Batı'nın uzun hegemonyasından sonra bugün her türden tek modelin reddedilişine tanık oluyoruz, bu da modernliğin kişisiz tanımı gereği yöneticilerin çıkar ve inançlarına tabi olması gibi ciddi bir risk yaratıyor. Bu koşullarda nasıl önceliği yeniden evrenselci modernliğe verebiliriz?

Son olarak: Bu kitabın amacı ne? Neden yazdım ben bunu? Kaygımı haklı gösterebilirim kolaylıkla. Dünyayı, Avrupa'yı, özellikle de Fransa'yı vahim bir ekonomik kriz vurdu. Felaketin eşiğinden döndük ve bu, Avrupa Merkez Bankası'nın (AMB) başkanı Mario Draghi'nin girişimi sayesinde oldu; AMB'ye öngörülmuş olandan daha geniş yetkiler vererek mali piyasanın avroya karşı saldırılarını geri püskürttü – ve özellikle mali piyasaların kırılğan devletlere, yani sınıfın en iyi öğrencisi Almanya'yla aynı güvenceleri sunmayan devletlere dayattığı şu çok ünlü “*spread*”leri düşürdü. Ama şimdi, Avrupa kendi kendisini büyük bir aktör olarak ortaya koyduktan sonra Avrupa devletleri AMB'nin onlara yarattığı eylem alanını kullanabilecekler mi bakalım? Bu ülkelerin çoğu 2008'den bu yana ciddi ölçüde borç içinde ve bugün bütçe açıklarını ve borç yüklerini azaltmaya çalışıyor. Fransa örneğinde, şimdiki hükümet ilk dönemde vergi yükünü artırmaktan, her bakanlığın müdahale bütçelerini kısıtlamaktan ve en azından başta şirketlere karşı düşmanca bir hava yaratmaktan başka bir şey yapamadı. Ne Birleşik Krallık'ın ne de İspanya'nın kısa vadede cesaret verici ekonomik bakış açısı var; uluslararası kurumlara gelince, François Hollande 2013 sonu için işsizlik eğrisinin terse döneceğini duyurduğunda, bu iyimserliğe hiçbir kredi vermediler. Aksine, gerçekte Fransa'nın beş yıldır durgunluk yaşadığını vurguluyorlar. İtalyan seçmenlere gelince, daha yeni Mario Monti'yi mahkûm edip yerine Beppe Grillo'yu ve Silvio Berlusconi'yi tercih ettiler; neyse ki yeniden seçilen Başkan Giorgio Napolitano ılımlı soldan bir vekilin yönettiği bir hükümet için Parlamento'nun güvenini kazandı.

Böyle bir durumda her şeyden önce, ekonomik nedenleri ortada olan genel bir durumun ekonomik olmayan bir çözümlemesini önermek tehlikeli değil midir?

Başka bir kitapta (*Krizden Sonra*, 2010) tüm toplumsal aktörlerin ortadan kaybolmuş olmasına ve siyasal yaşama egemen

olan sessizliğe dikkati çekmiştim. O zamandan bu yana Fransa'da, fabrikaların kapandığı ve işsizliğin arttığı sektörlerde hak taleplerinin uyanışına tanık olduk. Ama bu hak talepleri, gerek şirketler gerekse hükümet, pazarlık için yeterince kaynak sahibi olmadığı için daha çok kopuşa doğru gitti. İyileştirme politikalarının hazırlanması her ay daha zor görünüyor. İlk ekonomik krizin derin nedenleri, ikinci olarak yeni toplumsal-siyasal hareketlerin ve aktörlerin doğası, üçüncü olarak da yarım yüzyıldır, hatta daha fazladır otoriter ulusalcı rejimlerin egemenliği altındaki ülkelerde demokrasiye geri dönüş fırsatları üzerine yaptığım çözümlemelerin bile; küreselleştikçe salt ekonomik olan işlevlerini kaybediyormuş ve kazançları biriktirmekten başka hedefi yokmuş gibi görünen bir ekonominin toplumsal ve siyasal denetimini yeniden ele geçirmemizi sağlayabileceğini söylesem kimse inanmaz bana. Bununla birlikte bugün politikadan yoksun, toplumsuzlaşmış bir dünya ekonomisinin, ancak yeni aktörler kendilerini kesin bir biçimde ortaya koyarlarsa, birtakım öncelikli eylem hedefleri belirlenirse ve toplumsal yaşamın pek çok noktasında yeniden olasılığa ve eyleme geçme becerisine duyulan belli bir güven olgunlaşırsa kaosu ve şiddeti aşma iddiasında olabileceğini düşünüyorum.

Toplumbilimsel bir çözümlemenin tek başına, bazı politikacıların bizi içine soktukları felaketten kurtarabilecek yapıda olduğunu düşünmeye kalkışacak değilim elbette. Toplumsal güçlerin mevcut durumunda spekülâtör kapitalizmin ve finansçılara verilen aşırı yüksek maaşların siyasal kararlarla düzelebileceğini hayal etmek zordur. Buna karşın, şunu çok iyi biliyorum ki, derin reformların mümkün hale gelmesi için öncelikle “bilinçli ve örgütlü” aktörlerin kendilerini kesin olarak ortaya koymaları gerekir.

Ayrıca böylesi aktörlerin oluşması için eyleme geçecekleri dünya üzerine birtakım düşüncelerle aydınlanmış ve yönlendirilmiş olmaları zorunludur.

SÖYLENİMİŞ OLAN VE SÖYLENMEMİŞ OLAN

Okuru bu kitaba girmeye davet etmeden önce içinde bulunduğum bu aşıkâr çelişkinin tam anlamıyla bilincinde olduğumu belirtmek

istiyorum. XX. yüzyılın tarihi, burada özgürlük, adalet, haklar, özne, evrenselcilik, eşitlik, toplumsal hareketler, kurtuluş (özgürleşme), dayanışma, bilinç, saygı, ötekilik, inanç ve daha niceleri gibi temalara verdiğim merkezi yerle çelişik gibi görünür. Bu yüzyılın demir ve kandan mürekkep belleğinin, olaylar üzerinde fiili etki yaratmadan, “iyi duygular” gibi görünebilen şeyden tüm gerçekliği çekip almasına nasıl engel olunabilir ki?

Nasıl bir soruna yol açtığımı çok iyi bildiğim yöntemimi açıklamak için gözlerimin önüne Bruce Bernard tarafından tasarlanıp 1999 yılının sonunda Phaidon Yayınları’ndan yayımlanan küp biçimindeki bir fotoğraf derlemesini getiriyorum: Dünyanın her yerinden, ortak ve kişisel yaşamın tüm yönlerini gösteren ve bize XX. yüzyılın bir imgesini sunan, hatta dayatan bin kadar fotoğraf. Sivil ya da askeri olsun savaş, ölüm, şiddet, fanatizm her yerde, kurbanları da öyle, sanki insanoğlunun en düşünmeden, en içgüdüsel olarak yaptığı etkinlik katliam yapmak, aşağılamak ve kin duymakmış gibi. Evet, o sayfaları ağır ağır çevirdiğimizde, Mandela’nın, Gandhi’nin, Che Guevara’nın ya da Martin Luther King’in fotoğraflarını da görüyoruz, ama ölüm ve tutsaklık hiç uzakta değil.

Toplumlarımızda giderek artan kitle üretimi ve tüketimi gündelik yaşamın heyecanını yok etti ve trajedi kamusal yaşamı ele geçirdi. Ancak apaçık ortada olan bu ağır ve sert durum aynı zamanda başka bir mesaj da vermez mi? O fotoğraflar erkin, paranın, silahların tersi olan şeyin varlığını da hissettirmez mi bize?

Hepimiz bu şiddetlerin kurbanı olmaktan mustarip erkekler ve kadınlar tanıyoruzdur, ama kurban olsun ya da olmasın, çoğu zaman gölgede kalsa da, yaşamı başka bir tada, başka bir renge sahip çok sayıda başka insanları da tanıyoruzdur.

Teknolojik, askeri, siyasi ve ekonomik gücümüz arttıkça şeyler ve edimler dünyası her tür kontrolden kaçırırmış gibi gelir ve “gerçek dünyanın” kendi gücünü serbestleştirmek için değil eylemine anlam vermek için mücadele eden dünya olduğu fikri bize kendini daha güçlü dayatmaya başlar. Söz konusu mücadele bize sonsuz görünür. Katledilmiş bedenleri göre göre birtakım bakışlarla, hepsi sessizliğe indirgenmemiş birtakım seslerle çevrili olduğumuzu hissederiz.

Konuşanları, içinde ötekine karşı saygı ve sevgi barındıranları, hiçbir zaman yalnızca birer kurban olmayanların insanlık onuruna olan inançlarını bir hareket ya da sözcüklerle gösterme umudu ve cesareti olanları dinlememiz gerekmez mi?

TARİHSEL KONUMLANDIRMA

XIX. yüzyıl kralların devrildiğini görmüştü; ekonomik ve siyasal bakımdan en “ilerlemiş” Batı ülkelerindeki yurttaşların toplu in-tiharıyla başlayan XX. yüzyıl, Sovyet Devrimiyle açılan dönemde bir toplumsal hareketler –sendikacılık ve siyasal eylem, feminizm, ulusal kurtuluş hareketleri, sömürge karşıtı hareketler– bütününe dönüştü, bu hareketlere karşı bir yanda totaliter milliyetçilikler yükseldi, öte yanda emekçi sınıfı adına çok çabuk emekçi sınıfı üzerinde diktatörlüklere dönüşmüş rejimler gelişti.

1929 kriziyle devrilen batı kapitalizmi, devletler ve nazizme karşı seferber olmuş halklar tarafından 1945’ten sonra dayatılan derin dönüşümlerle kurtarılmıştır ancak. Ama ekonomik ve toplumsal düzeltmeyle geçen yıllar sonra bu sanayi kapitalizmi, öncesinde gerçekleşen birtakım ciddi kazaların ardından yeni bir mali krize girer, batı ülkelerinin çoğunda bu krizi para krizleri, durgunluk ya da küçülme ve toplumsal kurumların zayıflaması gibi sorunlar izler.

XXI. yüzyılın başında ekonomik ve teknolojik modernleşmeyi, devlet denetimini ve toplumsal adaletin ilerlemesini biraraya getiren ideal sanayi toplumu modeli tükenmiş gibi görünür. Düşüncenin kendisi bile toplumsal hareketleri yıkan ya da bozan saldırılara karşılık veremez artık. John Rawls ve Jürgen Habermas, sosyal demok-rasilerin olumlu deneyimini felsefi kurama dönüştürerek, adalet kavramı çevresinde, reformcuların niyetlerine gayet iyi uyan ancak silahlı diktatörlüklerin acımasız gücünü durdurma becerisi olma-yan, zincirleme ekonomik krizlerin tahrip ettiği refah toplumlarının düşüşünü engelleme becerisi ise hiç olmayan “toplumsal” kuramlar hazırladı.

Nasıl işçi hareketi bir zamanlar erke, erke karşı mücadeleye ve reformcu politikalara yeni bir biçim verdiyse, biz de bugün yeni bir çağın başlangıcındayız. Erk, kurtuluş hareketleri ve reform tasarıları

artık ne XIX. yüzyıldaki gibi siyasal olabilir ne de XX. yüzyıldaki gibi toplumsal olabilir. Sanayi kapitalizmini ve sosyalizmini aştık artık, tıpkı bir yüzyıl önce ulusal ve cumhuriyetçi hareketleri aşmış olduğumuz gibi. Düşünüşümüz toplumbilimin kavramlarını kullanırken tarihsel bir konumlandırmadan da yola çıkmalıdır. İletişim, tüketim, cinsellik, hatta sanayi mallarının üretiminden ruhun işleyişine varıncaya dek deneyimlerimizin tüm alanlarına yeni biçimler veren *küresel kapitalizm* diye adlandırabileceğimiz şey sanayi kapitalizminin yerini almamış, aksine onu genişletmiştir.

Bu genel altüst oluşa kapılan bizler de doğrudan yeni reformlara başvuramayız artık; bu, içinde yaşadığımız yüzyılın ikinci yarısının ya da sonraki yüzyılın işi olacaktır. XXI. yüzyılın başında ve pek çok krizin hemen ertesinde her şeyden önce, mutlak monarşileri yıkmış olan hareketler gibi ve ardından kapitalizmle mücadele etmiş olanlar –özel ya da devlet kapitalizmi olsun– gibi, biz de, aynı zamanda hem ekonomik, hem siyasal hem de kültürel hale gelmiş bir erki elinde tutanların davranışlarımıza genel olarak egemen olmasına karşı başarıyla mücadele edebileceğimiz bilincini harekete geçirebilecek kurtuluş (özgürleşme) hareketlerini belirlemeli, canlandırmalı ve anlamalıyız. İlk olarak başvurmamız gereken toplumda adalet ruhu değildir, *birer özne olarak, evrensel hakların sahipleri olarak kendi kendimizin bilincidir*, söz konusu evrensel haklar özgürlüğümüze dayanır, bizi en yüksek düzeyde, aynı zamanda da en bireysel düzeyde tüm bağımlılıklara karşı savunmak için yasaların bile üzerindedir.

Yakın geçmişte Batı hegemonyasına karşı genel bir ayaklanma yaşadık; şimdi de Batı'da doğmuş olan demokrasiye yeni bir yaşam vermeliyiz ki dünyanın dört bir tarafındaki tüm otoriter erklere karşı mücadele etsin.

Devletler çağının yerini alan toplumlar çağının sonu; önce siyasal, ardından da toplumsal hareketlerin, kişiliği de ekonomik örgütlenme ve toplumsal kurumlar gibi oyuna dahil eden genel kültürel çatışmalara dönüşmesi ve modernliğin ilk ürünlerinden bu yana temel insan hakları denen şeye dayanan yeni bir kurulumun –kuşkusuz zor da olacak bir kurulum– başları: Bunlardır işte yaşadığımız, eyleme geçmemiz gereken ve şimdi başlayacağımız kitabın anlamaya çalıştığı tarihsel dönemin başlıca özellikleri.